

Голові
спеціалізованої вченої ради Д 47.053.01
у Рівненському державному
гуманітарному університеті

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента
Моцак Світлани Іванівни
на дисертаційне дослідження *Бондар Ірини Володимирівни*
**«Формування креативності старшокласників у процесі вивчення
всесвітньої історії»**,
представлене на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (історія та
суспільствознавчі дисципліни)

1. Актуальність теми виконаної роботи та її зв'язок із галузевими науковими програмами.

На сучасному етапі модернізації освітньої системи в Україні соціальне замовлення суспільства спрямоване на формування успішної особистості, яка здатна змінювати навколишній світ, розвивати економіку за принципами сталого розвитку, конкурувати на ринку праці й учитися упродовж життя.

Вирішення цих завдань вимагає нових підходів до відбору змісту, форм та методів навчання та оновлення методичного інструментарію задля формування компетентного креативного випускника, який продукує раціональні розв'язки різноманітних проблем, здатного до саморозвитку та самонавчання в умовах глобальних соціокультурних змін і викликів. Однак, рівні наукового осмислення проблеми, теоретичного і методичного забезпеченням цього процесу об'єктивно потребують розроблення методики формування креативності школярів, яка найбільш повно сприяє реалізації завдань сучасної освіти, забезпечує розвиток здібностей учнів, їх можливостей та інтересів, сприяє визначенню власної траєкторії розвитку.

З огляду на вищезначене, дисертаційне дослідження Бондар Ірини Володимирівни «Формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії» є актуальним, позаяк відображення педагогічного феномену креативності, яка припускає комплексне вирішення завдань формування компетентної особистості шляхом глибокого засвоєння змісту шкільної історичної освіти в умовах освітнього середовища, що враховує індивідуальні,

вікові особливості учнів і відзначається вільною, доброзичливою атмосферою, свободою та своєрідністю самовираження особистості, повнотою й різноманітністю предметно-інформаційного забезпечення, є одним з перспективних напрямів розв'язання проблем, пов'язаних з формуванням компетентної особистості.

Дисертаційну роботу виконано у межах наукового напрямку Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова та відповідно до науково-дослідницької проблематики кафедри методики навчання суспільних дисциплін і гендерної освіти факультету історичної освіти «Теорія та технологія навчання і виховання в системі освіти» з теми «Проблема змісту та методів навчання історії та суспільствознавчих дисциплін». Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 7 від 23 лютого 2006 року) й узгоджено в бюро Ради з координації наукових досліджень в галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 6 від 27 червня 2006 р.).

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації.

У результаті дослідження дисертанткою:

розроблено теоретичні основи моделювання процесу формування креативності, що відповідають завданням гуманізації й особистісної орієнтації освіти, оскільки спрямовані на визнання унікальності дитини, її внутрішньої свободи, врахування потреб та інтересів учнів у процесі навчання, успішне опанування ними знань, умінь і навичок, розвиток мотиваційної сфери та утвердження статусу учня як самостійного суб'єкта навчальної діяльності; розкрито сутність і засадничі характеристики креативності старшокласників; з'ясовано можливості сучасних типів навчання для формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії; обґрунтовано педагогічні умови формування креативності учнів на уроках історії, врахування яких відповідає функціонуванню внутрішніх механізмів креативності старшокласника та забезпечує динаміку його освітнього поступу: налагодження суб'єкт-суб'єктних відносин, діалогічної комунікації, уведення до змісту навчання розв'язання креативних ситуацій.

Заслуговує на увагу розроблення психолого-педагогічних основ конструювання комплексу творчих завдань із формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії: виокремлення їхніх типів (мотиваційно-емоційний, інтелектуальний, діяльнісний), підтипів (мотиваційні, емоційні, алгоритмічні, проблемні, комунікативні, рефлексійні) та видів (конструктивний, конструктивно-креативний, креативний).

3. Нові факти, одержані здобувачем.

Дисертаційна робота І. В. Бондар є комплексним науково-методичним дослідженням, у якому завдяки аналізу психолого-педагогічної та методичної літератури (266 найменування) *уперше:*

запроваджено креативний підхід до навчання старшокласників всесвітній історії; обґрунтовано та розроблено структурно-функціональну модель формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії як єдність методологічного, змістово-технологічного, оцінювально-результативного компонентів, що набуває реалізації на основі креативного, особистісно діяльнісного та компетентнісного підходів; обґрунтовано й розроблено методику формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії як системного та послідовного розв'язання креативних завдань різного типу з використанням методів проблемного, дослідницького, інтерактивного й ігрового навчання; розроблено типологію креативних завдань, які спрямовані на отримання креативного освітнього продукту.

Подальшого розвитку в дослідженні набули ідеї компетентнісного та діяльнісного підходів в освіті щодо формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, а також їх достовірність забезпечуються й належною методологічною базою, ґрунтовним вивченням і критичним аналізом наукових праць і загалом не викликають сумніву. Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу методів: теоретичних, емпіричних, математично-статистичних для обробки даних, що одержані у процесі експериментально-дослідної роботи.

Викладене вище дає підстави стверджувати, що наукові положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження І. В. Бондар достатньо обґрунтовані й достовірні.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів.

Дисертаційна робота І. В. Бондар містить нові, раніше не захищені наукові положення, а обґрунтовані результати у сукупності розв'язують актуальне наукове завдання, яке передбачало обґрунтування та розроблення методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Значення отриманих результатів полягає в тому, що основні положення і результати дослідження упроваджено у практику роботи семи закладів середньої освіти, що підтверджено відповідними довідками.

Рівень апробації результатів дослідження є також достатнім і підтверджується участю дисертантки у науково-практичних конференціях різного рівня (17 конференцій, семінарів, читань).

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації.

Можна погодитися з практичною значущістю пропонованого дослідження, позаяк матеріали дослідження можуть бути використані при написанні наукових праць та навчальних посібників з методики навчання історії; для розширення та оновлення змісту навчальних курсів з теорії та методики навчання історії.

7. Оцінка змісту дисертації, її завершеність загалом.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, висновків до роботи, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі – «**Теоретичні основи формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії**» проаналізовано поняттєво-категорійний апарат та концептуальні засади дослідження, актуалізовано формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії як педагогічну проблему.

Здійснений аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволив виокремити структуру, показники креативності, розкрити механізми її формування, виокремити особливості середовища, що її актуалізує.

Як позитив другого розділу – «**Моделювання процесу формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії**» – розроблення теоретичних основ моделювання процесу формування креативності, що уможливило формулювання сучасного його розуміння, що відповідає завданням гуманізації й особистісній орієнтації освіти, оскільки спрямоване на визнання унікальності дитини, її внутрішньої свободи, врахування потреб та інтересів учнів у процесі навчання, успішне опанування ними знань, умінь і навичок, розвиток мотиваційної сфери та утвердження статусу учня як самостійного суб'єкта навчальної діяльності.

Установлено, що креативність старшокласників припускає комплексне вирішення завдань формування компетентної особистості шляхом глибокого засвоєння змісту шкільної історичної освіти в умовах освітнього середовища, що враховує індивідуальні, вікові особливості учнів і відзначається вільною, доброзичливою атмосферою, свободою та своєрідністю самовираження

особистості, повнотою й різноманітністю предметно-інформаційного забезпечення.

У розділі доведено, що шкільний курс всесвітньої історії має значний потенціал щодо формування креативності старшокласників з огляду й на широкі можливості змісту навчального матеріалу, й необхідність реалізації вимог до набуття ключових і предметних компетентностей, які передбачають розвиток низки вмінь, містять креативний складник і сприяють досягненню високого освітнього рівня.

У третьому розділі – **«Експериментальна методика формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії»** з'ясовано зміст, мету експериментально-дослідної роботи; описано та проаналізовано перебіг і результати педагогічного експерименту; доведено ефективність розробленої методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії.

Методика дослідного навчання, розроблена здобувачкою, передбачала проєктування поетапного та послідовного формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії. Кожен з етапів (мотиваційно-актуалізувальний, діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний) відзначаються зорієнтованістю на реалізацію педагогічних умов, упровадження спеціальних форм, методів і засобів навчання, має власну мету, завдання та спрямування на результат – позитивну динаміку сформованості креативності старшокласників.

Особливий аспект методики формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії складає комплекс творчих завдань передбачає генерування учнями креативного освітнього продукту (усного (розповідь, доведення, дискусія, сторітелінг), письмового (твір, есе, інтерв'ю, сценарій, план-конспект), візуального (колаж, таймлайн, інфографіка, відеофільм, презентація), ігрового (театралізація, конкурс, вікторина, квест).

Результати педагогічного експерименту супроводжуються матеріалом у графічному зображенні (таблиці та рисунки), які суттєво розширюють й унаочнюють змістове поле дисертаційної роботи. Достовірність отриманих результатів доведено за допомогою кваліметричного обрахування та статистичного аналізу за методикою t-критерія Стьюдента.

Загальні висновки логічні, впливають зі змісту роботи, відображають основні результати дослідження відповідно до його завдань. Зауважимо, що в мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення й мовностилістичні вимоги.

Дисертаційна робота І. В. Бондар за своїм змістом і формою є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження І. В. Бондар, відзначимо окремі дискусійні положення та висловимо деякі зауваження й побажання до змісту роботи:

1. Удосконалення потребує оцінювання рівнів за кожним із критеріїв у п. 1.2, а саме – межі середнього та вище за середній рівнів мають бути чіткіше окреслені.

2. На жаль, дисертаційна робота не є зразковою у плані мовного оформлення, зокрема впадає у вічі зловживання пасивною формою (наприклад, «вивчається ...», «виконання учнями ...», «створеної нами...»); трапляються стилістичні помилки і технічні огріхи.

3. На нашу думку, висновки до другого розділу дисертації не відображають з належною повнотою реальні здобутки дисертантки. Слід було би їх формувати не тільки шляхом констатації того, що зроблено, але й у вигляді опису змісту одержаних результатів.

4. Ураховуючи практичну значущість опису завдань у методиці дослідного навчання, з огляду на зацікавленість учителів креативними завданнями та недостатністю методичного інструментарію для їх застосування, вважаємо за доцільне побажати дисертантці підготувати до видання збірник креативних завдань з історії для учнів 10-11-х класів.

Висловлені зауваження та побажання мають в основному рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої роботи.

9. Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових виданнях.

Основний зміст і результати дисертаційного дослідження висвітлено у 13 одноосібних наукових працях, серед яких: 7 статей, які відображають основні наукові результати дослідження (з них 1 стаття – у зарубіжних періодичних виданнях), 5 – апробаційного характеру, 1 додатково відображає результати дослідження. На основі аналізу змісту цих публікацій можна констатувати, що наукові положення й висновки, які було отримано в результаті проведеної роботи, у друкованих працях викладено достатньо повно.

10. Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації.

Зазначимо, що структурна побудова, зміст, висновки, що викладені в авторефераті, повністю відображають основні положення дисертації.

11. Висновок.

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дослідження І. В. Бондар «Формування креативності старшокласників у процесі вивчення всесвітньої історії» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне і прикладне значення, повністю відповідає паспорту спеціальності, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам пп. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів № 656 від 19 серпня 2015 р., № 1159 від 30 грудня 2015 р. та № 567 від 27 липня 2016 р.) та іншим інструктивним вимогам Міністерства освіти і науки України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Бондар Ірина Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02» – теорія та методика навчання (історія та суспільствознавчі дисципліни).

Офіційний опонент:
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії,
міжнародних відносин та
методики навчання історичних дисциплін
Сумського державного
педагогічного університету
імені А. С. Макаренка

С. І. Моцак

